

необхідно зазначити напрямки рухів натовпів, які вчиняють злочинні дії, об'єкти посягання тощо. У подальшому при додаткових допитах обвинуваченого доцільно, щоб він повторно склав відповідні схеми. Це дасть змогу зіставити їх, протиставити і знайти протилежне, різне, а, отже, виявити неправдиві показання. З цією метою слідчому необхідно також зіставляти схеми, складені різними обвинуваченими [1, с. 268].

У кримінальних провадженнях про розслідування злочинів у сфері забезпечення громадського порядку, як правило, призначаються експертизи (процесуальна дія, сутність якої полягає в дослідженні експертом за дорученням слідчого речових доказів, інших матеріальних об'єктів з метою встановлення фактичних даних і обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження про розслідування злочинів у сфері забезпечення громадського порядку), а саме: вибухотехнічні, судово-балістичні, криміналістичне дослідження холодної зброї, пожежно-технічні, екологічні, судово-фармакологічні, криміналістична експертиза наркотичних засобів. Досить часто призначаються комплексні судово-медичні й судово-психіатричні експертизи [2, с. 47].

На сьогоднішній день проблема розслідування зло-

чинів проти громадського порядку залишається однією з гострих проблем українського суспільства. Над пошуком шляхів її вирішення працює широке коло фахівців різних наукових галузей: юриспруденції, психології, педагогіки, соціальної педагогіки, соціології, правознавства тощо.

Робота з розслідування злочинів проти громадського порядку завжди має певну специфіку. Одне з головних завдань при розслідуванні – отримання достатніх доказів винності обвинуваченого по кожному інкримінованому йому епізоду злочинної діяльності. Посилоючою обставиною є встановлення в сукупностях об'єктивних обвинувальних доказів, таких, які повторюються, переходять з епізоду в епізод. Це підвищує обґрунтованість, достовірність висновку про винність конкретної особи у вчиненні злочину, перешкоджає його відходу від відповідальності за окремі з них.

Таким чином, можна дійти висновку, що подальше дослідження розглянутої проблеми можна рекомендувати у напрямі дослідження визначених типових ситуацій початкового етапу розслідування злочинів проти громадського порядку в цілому та за кожним з видів діянь зазначеної категорії, знаходити нові шляхи зближення теорії з практикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверьянова Т. В. Криміналістика. Учебник для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1999. – С. 318.
2. Бахин В. П. Криміналістическая методика / В. П. Бахин. – К., 1999. – С. 47.
3. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений. автореф. дис. докт. юрид. наук. – Х., 1967 – 20 с.
4. Криміналістика : Учебник / Под ред. В. А. Образцова. – М. : Юрид. лит., 1995. – 592 с.
5. Криміналістика / За ред. докт. юр. наук, проф., члена-кор. АПНУ Шепітька В. Ю. – К. : Видавничий дім Ін Юре. – 2001. – 682 с.
6. Науково – практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. Руснака Ю. І. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 340 с.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року // Офіційний вісник України. – 2001. – Ст. 447.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – Ст. 614.

УДК 343.98:343.74

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Татарин Н.М.,

ад'юнкта кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті розглянуто теоретичні питання, пов'язані з криміналістичною характеристикою самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, відповідальність за яке передбачено ст. 197-1 КК України. Детально проаналізовані такі складові криміналістичної характеристики, як: спосіб вчинення злочину, місце та обстановка вчинення злочину, час вчинення злочину, знаряддя і засоби вчинення злочину, предмет злочинного посягання, особа потерпілого, типові сліди злочину.

Ключові слова: будівлі і споруди, землекористувач, земельна ділянка, злочин, криміналістична характеристика, самовільне будівництво.

Tataryn N.M. / КРИМІНАЛІСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА САМОВОЛЬНОГО ЗАХВАТА ЗЕМЕЛЬНОГО УЧАСТКА И САМОВОЛЬНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА / Львовский государственный университет внутренних дел, Украина

Статья посвящена рассмотрению теоретических вопросов криминалистической характеристики самовольного захвата земельного участка и самовольного строительства, за что предусмотрена криминальная ответственность ст. 197-1 УК Украины. Детально проанализированы следующие элементы криминалистической характеристики: способ совершения преступления, место и обстановка совершения преступления, предмет преступления, орудия и средства совершения преступления, предмет преступного посягательства, личность потерпевшего, типовые следы преступления.

Ключевые слова: здания и сооружения, землепользователь, земельный участок, преступление, криминалистическая характеристика, самовольное строительство.

Tataryn N.M. / CRIMINALISTIC CHARACTERISTIC OF AN UNAUTHORIZED OCCUPATION OF A LAND PLOT AND UNAUTHORIZED CONSTRUCTION / Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine

This article considers theoretical questions related to the criminalistic characteristic of unauthorized occupation of a land plot and unauthorized construction, the liability for which is provided for by article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine. It analyses in detail such constituent parts of the criminalistic characteristic as: method of committing a crime (modus operandi), crime scene and crime situation, time of commission of a crime, weapons and instruments of crime, subject of a criminal offence, victim's identity, and typical vestiges of a crime.

The author considers *modus operandi* as a nature of criminal's actions, which consist in a specific system of operations and methods. Its structure includes: methods of preparation for a criminal offence; methods of its commission; methods of concealment (deception). With respect to the crime under consideration the typical methods of preparation are presented by: the arrangement of fence and guarding; construction of temporary auxiliary buildings; arrangement of access roads; storage of construction materials; preparation of documents. The main methods of direct commission are presented by: unauthorized occupation of a land plot and unauthorized construction on the arbitrarily occupied land plot. Typical methods of concealment are presented by the methods, directed to drawing up the documents, specified by law.

Different types of land may be the place for conducting an unauthorized occupation of a land plot or unauthorized construction: agricultural lands, lands of residential and public construction, lands of natural reserve fund, industrial lands, forestry lands, lands for historical and cultural purpose, and the lands for transportation.

Any changes of the environment, which emerged as a result of commission of a crime in such environment, shall be deemed to be the typical vestiges of the crime. Based on the direct methods of crime commission, provided for by the article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine, the vestiges of crime may be presented by: the changes, which occurred at a land plot after its unauthorized occupation or unauthorized construction; imprints, left by an agricultural equipment; tyre tracks of a vehicle; traces of hands; footwear impressions; the traces, left from fencing items; trails from the machinery for conducting construction or other works; trails from the animals, which have been used as instrumentalities; paper trails.

Key words: buildings and facilities, land user, land plot, crime, criminalistic characteristics, unauthorized construction.

Земля є основним багатством нашої держави, а земельні відносини завжди перебували в центрі уваги різних верств населення країни незалежно від наявності чи відсутності у них земельних ділянок. У сучасних умовах актуальність цих відносин значно підвищилась у зв'язку зі змінами земельного законодавства. Як приклад можна назвати Постанову Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 № 868. Нею уряд затвердив Порядок державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень і Порядок надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. У даній постанові є низка нововведень: 1) подання документів для проведення державної реєстрації прав можна буде здійснювати як шляхом безпосереднього звернення заявника, так і шляхом надсилання поштою чи кур'єрською службою замість існуючого досі безпосереднього звернення заявника; 2) стає можливим проведення державної реєстрації прав із видачею свідоцтва про право власності на нерухоме майно на заміну втрачених, пошкоджених або зіпсованих свідоцтва про право власності на нерухоме майно чи державного акта на право власності на землю, виданих компетентними органами до 1 січня 2013 р.; 3) спрощується порядок проведення державної реєстрації прав на новозбудований або реконструйований об'єкт нерухомого майна, будівництво якого здійснювалося із залученням коштів від фізичних та юридичних осіб [1].

Тому, на нашу думку, регулювання правовідносин, пов'язаних із набуттям прав на землю, потребує не лише подальшого вдосконалення, але й вчасного, ефективного та правильного застосування заходів державного контролю з метою недопущення вчинення незаконних дій у сфері земельних правовідносин. У зв'язку з цим вдосконаленню підлягає і розроблення методик, побудова програм та моделей для ефективного розслідування злочинів, пов'язаних із самовільним зайняттям земельної ділянки та самовільним будівництвом.

Метою статті є детальний аналіз основних елементів криміналістичної характеристики самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, що значно допоможе слідчим в їхній практичній діяльності під час розслідуванні злочинів цієї спрямованості.

Над проблемою визначення сутності криміналістичної характеристики злочинів у сфері земельних відносин зокрема працювали такі науковці та практики, як Н. Антонюк, Р. Белкін, О. Васильєв, І. Вишнівський, І. Возгрін, К. Гавло, І. Герасимов, О. Дрозд, Я. Дякін, Т. Ківалова, О. Колесніченко, В. Коновалова, С. Моліцький, М. Панов, М. Салтевський, О. Світличний, М. Селіванов, В. Танасевич, О. Татаров, О. Філіппов, В. Шепітько, М. Яблоков та інші.

В. Гавло криміналістичну характеристику визначає як поняття різного ступеня абстракції, що містять різні рівні інформації стосовно злочину (1979 р.). В. Шиканов у криміналістичній характеристиці вбачає вірогідну модель, що використовується слідчим як об'єктивна інформація

(1983 р.). М. Яблоков зазначав, що криміналістична характеристика – це сукупність взаємопов'язаних загальних, індивідуальних рис злочину, які виявляються головним чином у способі, механізмі та обставинці його вчинення, в окремих рисах особи, його суб'єкта, а інколи і в інших ознаках злочинної дії (1980 р.). Криміналістична характеристика, як вважає О. Колесніченко, є системою відомостей про криміналістично значимі ознаки злочинів даного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові і перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування. Як видається, найбільш вдале визначення криміналістичної характеристики запропонував Р. Белкін, який розумів під нею характеристику вихідної інформації, системи даних стосовно способу вчинення та розкриття злочину та типових умов його застосування, особи очевидного злочинця, очевидних мотивів і мети злочину, окремих обставин здійснення злочину (місце, час, умови) [2, с. 357-361].

Призначення криміналістичної характеристики полягає в тому, що вона сприяє: розробленню окремих методик розслідування; побудові окремих програм і моделей розслідування злочинів; визначенню напрямку розслідування конкретного злочину. Структура криміналістичної характеристики злочинів передбачає наявність наступних елементів: спосіб злочину; місце та обстановка вчинення злочину; час вчинення злочину; знаряддя і засоби вчинення злочину; предмет злочинного посягання; особа потерпілого (жертви); особа злочинця; типові сліди злочину.

Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво передбачена ст. 197-1 КК України. Аналізуючи ознаки вищевказаного злочину, ми пропонуємо детально розглянути елементи криміналістичної характеристики, які, на нашу думку, мають найбільше значення для їх використання в практичній діяльності слідчого.

Спосіб злочину – це характер дій злочинця, що виражається у певній системі операцій і прийомів. Його структура охоплює: способи підготування до злочинного діяння; способи його вчинення; способи приховування (маскування) [3, с. 183].

Під готуванням (підготовкою) до злочину розуміється підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину (ст. 14 КК України) [4, с. 15].

Типовими способами підготовки до вчинення злочину, пов'язаного з самовільним зайняттям земельних ділянок і самовільним будівництвом, можна назвати такі:

- 1) влаштування огороження будівельного майданчику та знесення існуючих на ньому будівель і споруд;
- 2) спорудження тимчасових виробничих і будівельних споруд, необхідних для організації та обслуговування будівництва;
- 3) облаштування під'їзних шляхів;
- 4) підведення тимчасових інженерних мереж;

5) складування будівельних матеріалів;

6) підготування підроблених документів на право зайняття земельної ділянки чи будівництво (трапляються випадки, коли в наявності є лише частина дійсних документів) [5, с. 92-93].

Спосіб учинення злочину свідчить про те, як, яким чином особа здійснює суспільно-небезпечне діяння, які прийоми, методи і засоби вона застосовує для цього. Спосіб учинення злочину характерний, насамперед, для злочинної дії як активної, вольової суспільно-небезпечної поведінки особи. Дані про спосіб вчинення злочину дають змогу повно встановити сліди, їх локалізацію, особливості механізму слідоутворення [3, с. 183-184].

Аналізуючи зміст статті 197-1 КК України, можна зробити висновок, що самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво вчиняється у двох формах: 1) самовільному зайнятті земельної ділянки; 2) самовільному будівництві будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці.

Самовільне зайняття земельної ділянки – це фактичне заволодіння (та користування) земельною ділянкою або її частиною, вчинене в особистих інтересах чи інтересах інших осіб тим, кому ця ділянка у встановленому законом порядку не надавалася у володіння і користування, або не передавалася у власність. Самовільним зайняттям ділянки слід вважати і дії, коли власник чи законний володілець земельної ділянки самовільно змінює її межі, приєднує до неї частину суміжних земель. Воно може виражатися в таких діях: 1) огороження ділянки; 2) виставлення охорони, яка перешкоджає власнику здійснювати своє право на землю; 3) вирощування і збір сільськогосподарських культур; 4) видобування корисних копалин; 5) розміщення товарів, техніки, будівельних матеріалів тощо.

Самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці полягає у веденні на такій ділянці без належного дозволу будівельних робіт (у тому числі земляних), а також виконання монтажних робіт зі спорудження нового об'єкту – будівлі чи споруди. Поняття «будівництво» охоплює як нове будівництво, так і реконструкцію, реставрацію, впорядкування або капітальний ремонт вже існуючих об'єктів, їх розширення чи переоснащення.

Будівництво визнається самовільним, якщо воно було здійснене за однієї з таких обставин: 1) на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети; 2) без належного дозволу чи належно затвердженого проекту; 3) з істотними порушеннями будівельних норм і правил. У будь-якому разі ці дії мають бути поєднані із самовільним зайняттям земельної ділянки [5, с. 93-94].

Приховування злочинів є однією з форм протидії розслідуванню. За змістовною стороною приховування злочинів можна розділити на такі групи:

- приховування злочинів шляхом утаювання інформації;
- приховування інформації шляхом знищення інформації;
- приховування злочинів шляхом маскування інформації з метою змінення уявлення про спосіб вчинення злочину, особи злочинця;
- приховування злочинів шляхом фальсифікації інформації [3, с. 184].

Серед типових способів приховування, що можуть бути використані під час вчинення такого злочину, насамперед слід назвати заходи, спрямовані на вироблення документів, що засвідчують право власності на земельну ділянку та дозвіл на будівництво, вже після її захоплення чи проведення будівельних робіт [5, с. 94].

Місце та обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики дає змогу відповісти на запитання: «Де саме вчинено злочин?». Під час розслідування будь-якого

злочину слід врахувати: а) місце, де відбувалися підготовчі дії до злочину; б) місце безпосереднього вчинення злочину; в) місце, де залишені сліди злочинного посягання; г) місце приховування слідів злочину, знарядь і засобів його вчинення, предмета злочинного посягання. Ознаки місця злочину визначаються видом посягання та його способом.

Обстановка місця вчинення злочину – це частина матеріального середовища, що містить, окрім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними. Обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину відображає механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників [3, с. 184].

Відповідно до норм Земельного кодексу України місцем вчинення самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва можуть бути різні види земель, а саме:

- землі сільськогосподарського призначення (це землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, в тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей);

- землі житлової та громадської забудови (до них належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування);

- землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення (це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду);

- землі водного фонду (до них належать землі, зайняті: морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм, окрім земель, зайнятих лісами; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; береговими смугами водних шляхів; штучно створеними земельними ділянками в межах акваторій морських портів);

- землі промисловості (це землі, надані для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель та споруд промислових, гірничодобувних, транспортних та інших підприємств, їх під'їзних шляхів, інженерних мереж, адміністративно-побутових будівель, інших споруд);

- землі лісгосподарського призначення (це землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства);

- землі історико-культурного призначення (це землі, на яких розташовані пам'ятки культурної спадщини, їх комплекси (ансамблі), історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби);

- землі рекреаційного призначення (це землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів);

- землі оздоровчого призначення (це землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей);

- землі транспорту (це землі, надані підприємствам, установам та організаціям залізничного, автомобільного тран-

спорту і дорожнього господарства, морського, річкового, авіаційного, трубопровідного транспорту та міського електротранспорту для виконання покладених на них завдань щодо експлуатації, ремонту і розвитку об'єктів транспорту;

- землі зв'язку (це земельні ділянки, надані під повітряні і кабельні телефонно-телеграфні лінії та супутникові засоби зв'язку);

- землі оборони (це землі, надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України);

- землі енергетичної системи (це землі, надані під електрогенеруючі об'єкти, об'єкти транспортування електроенергії до користувача) [6].

Час впливає на всі етапи виникнення, існування і використання доказової інформації. Урахування впливу часового фактора в процесі розслідування дає змогу: визначити час події злочину, встановити часові зв'язки між фактами, з'ясувати черговість подій, дій або фактів, обчислити тривалість різних подій та інше. Дії злочинців характеризуються певною вибірковістю у часі. Обрання часу вчинення злочину пов'язано з тим, що в певний час об'єкт менше охороняється, відсутні власники, існує мала ймовірність бути поміченим тощо [4, с. 184].

Самовільне зайняття земельної ділянки є злочином із матеріальним складом, який вважається закінченим з того моменту, коли особа фактично заволоділа земельною ділянкою або розпочала її протиправну експлуатацію (освоєння), завдавши цим власнику земельної ділянки або її законному володільцю значної шкоди. Самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці визнається закінченим не з моменту зведення готової будівлі або споруди, а з початку ведення будівельних робіт на самовільно зайнятій земельній ділянці [7, с. 537].

Для визначення дій кримінально карними важливе значення має також момент виникнення права власності на земельну ділянку. За чинним земельним законодавством право власності та право постійного користування на земельну ділянку виникає після отримання її власником або користувачем документа, що посвідчує право власності чи право постійного користування земельною ділянкою, та його державної реєстрації.

Право на оренду земельної ділянки виникає після укладення договору оренди та державної реєстрації. Отже, за раз Земельний кодекс України забороняє використовувати земельну ділянку до: 1) встановлення її меж у натурі (на місцевості); 2) отримання документа, що підтверджує право власності на неї (Державний акт); 3) державної реєстрації [5, с. 94].

Знаряддя вчинення злочину – це предмети, використовуючи які особа вчиняє фізичний (як правило, руйнівний) вплив на матеріальні об'єкти. Засоби вчинення злочину – це предмети матеріального світу, що застосовуються злочинцем при вчиненні суспільно небезпечного діяння [8, с. 144-145].

У криміналістиці існує співвідношення та взаємозв'язок знаряддя і засобів учинення злочину. Для вирішення питання про віднесення певного предмета до знаряддя злочину необхідно врахувати, чи стосується він безпосередньо виконання дій, що утворюють об'єктивний бік складу злочину. Якщо предмет використовується під час вчинення цих дій, то він буде знаряддям вчинення злочину, якщо ж під час яких-небудь інших, пов'язаних із злочином дій – засобом [5, с. 185].

Знаряддям для вчинення самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва можуть бути: огорожувальна сітка, металеві та дерев'яні стовпчики, різноманітні кілки, сільськогосподарська техніка, вогнепальна та холодна зброя, різноманітні господарські інструменти, транспортні засоби, пристрої та технічне устаткування, тварини, спецзасоби, техніка, яка викорис-

товується під час будівництва (екскаватори, крани, бетономішалки, вантажні автомобілі, різного роду трактори) та інше.

Засобами вчинення самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва можуть бути: підроблені документи у сфері земельних відносин; формений одяг тощо.

До предметів злочинного посягання відносяться речі матеріального світу, впливаючи на які, особа посягає на ті чи інші суспільні відносини. Точне встановлення предмета злочинного посягання дає можливість відмежувати один злочин від іншого, суміжного з ним. Ті або інші ознаки предмета посягання можуть виступати як пом'якшуючі або обтяжуючі обставини одного і того самого злочину або перетворювати злочин на особливо тяжкий вид [4, с. 185].

Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 197-1 КК України, виступає конкретна земельна ділянка – географічно визначена частина поверхневого шару землі, в тому числі зайнятого водоймищем, у межах територіального володіння української держави, набута у власність або надана у користування відповідно до положень Земельного кодексу України [6].

Для криміналістичної характеристики в нашому випадку важливими є юридичні ознаки земельної ділянки як об'єкта права власності та як предмета розглядуваного злочину і визнаються: 1) її виокремлення в аспекті землевпорядкування за місцем розташування та розміром площі у складі однієї з категорій земельного фонду країни; 2) визначення правового титулу належності земельної ділянки конкретній особі та закріплення прав останньої щодо неї.

Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на: поверхневий (грунтовий) шар; водні об'єкти; ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться; простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель та споруд [6].

Під будівлею як предметом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 197-1 КК України, слід розуміти об'єкт будівництва, призначений для постійного або тимчасового перебування людей із захистом їх від впливу несприятливих атмосферних умов (житловий будинок, літня кухня, школа, вокзал тощо). Споруда – це об'ємна, площинна або лінійна наземна, надземна чи підземна будівельна система (інженерно-будівельний об'єкт), яка не належить до будівель і складається з несучих та в окремих випадках з огорожувальних конструкцій та призначена до виконання виробничих процесів різних видів, зберігання матеріалів, виробів, устаткування, для тимчасового перебування людей, пересування людей та вантажів тощо (наприклад, цех, склад, сарай, гараж, погріб, вежа, міст, тунель) [7, с. 533].

Потерпілим від злочину, передбаченого ст. 197-1 КК України, є законні володільці (землекористувачі) або власники самовільно зайятих земельних ділянок (фізичні, юридичні особи, територіальна громада, держава). До законних володільців належать: 1) особи, які мають право постійного користування земельними ділянками; 2) орендарі земельних ділянок; 3) особи, які використовують чужі земельні ділянки для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) або для забудови (суперфіці); 4) концесіонери.

Права землекористувачів (за винятком права відчувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину, а також якщо інше не передбачене законом або договором) збігаються з правами власників земельних ділянок. Йдеться зокрема про права:

самостійно господарювати на землі;

власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену продукцію;

використовувати у встановленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, ліси, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі;

споруджувати житлові будинки, виробничі та інші будівлі і споруди [7, с. 535].

Типовими слідами злочину вважаються будь-які зміни середовища, що виникли в результаті вчинення в такому середовищі злочину. Виходячи із способів вчинення злочину, передбаченого ст. 197-1 КК України, слідами злочину можуть бути:

- Зміни, які відбулися на земельній ділянці після самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва;
- Сліди, які залишені сільськогосподарською технікою;
- Сліди шин транспортного засобу (-ів);
- Сліди рук;
- Сліди взуття;
- Сліди, які залишені від огорожувальних предметів;
- Сліди, залишені різноманітними інструментами;
- Неналежно оформлені або підроблені правовстановлюючі документи (державний акт на право власності на земельну ділянку, державний акт на право постійного користування земельною ділянкою, договір оренди та інше); також сліди вчинення злочину залишаються у документах, що містять інформацію про призначення земельної ділянки та її власника, в проектній документації, сліди підроблення печаток, довідок, бланків тощо;
- Ідеальні сліди (показання свідків, потерпілого, підозрюваного);
- Сліди, які залишилися після видобування корисних копалин;

- Сліди від вирощування сільськогосподарських культур;

- Сліди, залишені від розміщення товарів, техніки, будівельних матеріалів;
- Сліди від тварин, які використовувались як засоби вчинення злочину;
- Сліди від механізмів для проведення будівельних чи інших робіт тощо;
- Сліди від пошкодження зелених насаджень або руйнування будівель чи споруд.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що, як свідчить статистика, розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва за останні роки становить незначний відсоток. Але це не означає, що йому не потрібно приділяти уваги, особливо в теоретико-прикладному аспекті. У нашій статті детально розглянуто основні елементи криміналістичної характеристики цього виду злочинів, що, без сумніву, стане у нагоді слідчим. Проблемних питань, пов'язаних із розслідуванням самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, багато, тому, зважаючи на зміни в законодавстві та появу нових способів вчинення злочину, подальші наукові дослідження в цьому напрямі є перспективними. Також доречно додати, що при розслідуванні самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва обов'язково слід звертати увагу на зміни та доповнення до чинного земельного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень і Порядку надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 868 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/868-2013-%D0%BF>
2. Криміналістика: підручник / П.Д. Біленчук В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін.; За ред. П.Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.
3. Настільна книга слідчого [наук.-практ. видання для слідчих та дізнавачів] / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – 2-ге видання, переробл. і доп. – К.: Ін Юре, 2007 – 728 с.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посібник / О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 324 с.
6. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
8. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

УДК 348.98

СЛІДЧА СИТУАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, ВИДИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Шевчук В.М.,
д.ю.н., доцент, заслужений юрист України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Досліджуються поняття слідчих ситуацій, її структура, види, вплив на вибір та застосування тактичних засобів та їх роль для оптимізації розкриття, розслідування та профілактики злочинів. Узагальнено та проаналізовано наукові підходи до розглядуваної проблеми, проведено їх критичний аналіз. Обґрунтовується, що слідча ситуація – це системне та багатоконпонентне утворення, зміст якого складають різні умови, обставини, що визначають обстановку процесу розслідування на певному його етапі і мають значення для обрання і реалізації оптимальних прийомів, методів і засобів. Доведено, що вирішення типових ситуацій і розроблення на цій основі рекомендацій з методики розслідування окремих видів злочинів необхідні для визначення напрямку розслідування.

Ключові слова: слідча ситуація, типова слідча ситуація, ситуаційний підхід при розслідуванні злочинів, тактичні засоби розслідування злочинів, оптимізація слідчої діяльності, криміналістична ситуація.

Шевчук В.М. / СЛЕДСТВЕНАЯ СИТУАЦИЯ: ПОНЯТИЯ, СТРУКТУРА, ВИДЫ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ОПТИМИЗАЦИИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ / Национальный университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Исследуются понятия следственных ситуаций, ее структура, виды, влияние на выбор и применение тактических средств и их роль для оптимизации раскрытия, расследования и профилактики преступлений. Обобщены и проанализированы научные подходы к рассматриваемой проблеме, проведен их критический анализ. Обосновывается, что следственная ситуация – это системное и многокомпонентное образование, содержание которого составляют различные условия, обстоятельства, определяющие обстановку процесса расследования на определенном его этапе и имеют значение для выбора и реализации оптимальных приемов, методов и средств.